

XV.

Budavári, 2005. július 19.

BABA, AKIT SIKERÜLT BESZERVEZNIÜK

Azt hiszem, hogy '49 karácsonyán volt az első házi liturgiánk. Gaizler Gyusziék Kandia utcai házában. Gyuszi csak pár évvel lehetett fiatalabb nálam. Katonatisztnak tanult, s egyetlen gyermeke volt egy nyíregyházi orvos-házaspárnak. A szülők beírátták őt debreceni orvosi fakultásra – még mielőtt hazajött volna a hadifogságból. Megjön onnan '45 szeptemberére, s hamarosan felségül veszi a kalocsai dzsentrilányt, Madarász Jutkát, aki szintén akkor iratkozott be medikának Debrecenben. Hamarosan megszületik Jucó baba is. Gyuszi jelentkezik '48-ban az egyetemi lelkésznél. Én meg örülök neki. De hamarosan jönnek a szülők, s kéri, hogy ne foglalkozzam gyerekükkel. Féltik őt. Érthető, hiszen csak most jött haza hadifogságból. Egy darabig elmarad Gyuszi, aztán jön megint. Amikor majd a börtönben álmodok, azt álmodom, hogy megyek hozzájuk a Kandia utcán.

'49 karácsonyán náluk gyűlik össze népem eleje: 12-15-en lehetünk, s körbeüljük az ebédlőasztalukat. A prédikációt akkoriban sohasem írtam le, de erre az alkalomra írok egy elmélkedést, és felolvasom a misében. Csend. Döbrent vagy nem – nem tudom. Elmélkedéshez hozzáimádkozunk, de prédikációhoz? Még nem alakult ki a háznál mondott misék liturgiája. Ez az első alkalom. A Környezetvédelmi Lexikon (1993) szerint viszont az ott elhangzott elmélkedés a magyarországi zöld filozófia kezdete. Arról van szó az elmélkedésben, hogy miért is született Jézus a szegények közé.

– *Mért szegénykedel bele szaturnáliásnak akart örömünkbe?*

Kolakovics járt tótoknál-cseheknél is, s abból az lett, hogy rakásra szentelték a földalatti papokat, hogy ne kelljen békepapok miséjére járniok. Bennünket nem zavart különösebben a békepapok miséje.

Békepapok? Rávetették őket, szegényeket. Ők is tárgyalnak, ha már Grószék is tárgyaltak. Már az '50 augusztusi megegyezés után volnánk. Debrecenben van még talán vagy húsz katolikus pap: világiak, szerzetesek, görögök. A rendházban nincs már házfőnök, magam vagyok. A plébániára járok ebédre. S megjönnek mind a békepapi találkozóról. Mind, az öreg Molnár prépost is, aki Bánáss örökébe lépett. Megdolgozták őket, hogy menjenek el. Az ebéden Molnár felém fordul:

– A vértanúságot már eljátszottuk...

A jelenlevők közül egyedül én nem mentem el. Inkább elmegyek Pannonhalmára, egy kicsit írni, és megpihenni is. A bencések is kaptak két gimnáziumot. Igaz emberekre találok ott. Az egyikük mondja ebéd közben.

– Csak ne volna az embernek az az érzése, hogy nekik van igazuk.

Ez a nekik a kommunisták. Ha eltekintünk a módszerektől, akkor elfog ez az érzés: igen, itt van a nagy történelmi leszámolás órája..., a feudalizmus ezer éve után. A századokon át jobbagysorban, gazdasági cselédsorban élő milliók gyerekei érettségiznek, egyetemre mennek. Nehéz talpon maradnia annak, aki ezen gondolkodik. Veres Péter regényeinek tisztasága, Illyés Gyula életműve, Ady és József Attila – mindezek nem a klerikális és feudális múltról beszélnek, hanem egy szociális jövőről. Most csak Jézus szava segíthet abban, hogy állva maradjak: *a Szeressétek ellenségeiteket!* S a Sátán a gyilkosság atyja, és az Isten Országa nem

ismeri az erőszakot. S mi, keresztények, bizony ismertük azt minden mennyiségben, és ezer éven keresztül, és már Konstantintól kezdve. Most fizetünk. De aki hajlandó Jézus szemével nézni a történelmet, az hajlandó vértanúvá is lenni. A csonka-váradai egyházmegye talán legderekbabb papja mondja nekem:

– Én is azt tenném, amit ti. De fejfájós vagyok, s ezért félek a börtöntől.

Nem tudja, hogy hogyan vagyok a fejfájással. Félő, hogy ez a fejfájás célebsz betegség is. Kikezdi azt, aki komolyan veszi. Léh magiszter úr is fejfájós volt... Míg Pannonhalmán járok, egyik csoporttag összetrombitálja a népet:

– Nyilvánvaló, hogy abba kell hagyni már ezt az egészszet...

Néznek reá, és senki sem hagyja abba. Valamikor, csak három éve, városi ifjúsági elnök volt az ajánlattevő. Az apja professzor, s az anyja kiborul: ráveszi fiát, hogy ne járjon közösgbe; ő meg kiköti, hogy gyónni, a templomban, nem a szobámban, azért járhasson hozzám.

Fogy a levegő körülöttem. Hol vagyunk már attól, hogy Laci bácsi végigvisz az összes esperesi kerületeken s én beszélek mindenütt a jézus üzenet tartalmáról, meg a kisközösségekről. Hallgatják, s csodálkoznak. De Kiss Laci, aki káplán a Szent Annában, az nem. Ezt mondja:

– Ha jól értem, amit Gyurka mond, akkor azt mondja, hogy szálljon meg bennünket a Szentlélek. Jó. De én azt mondom, hogy amíg rendben vannak a halotti anyakönyveink, azaz elláttuk szentségekkel a haldoklókat, addig megtettük, ami telik tőlünk.

Messze vagyunk már ettől. Nincsenek már rendben a halotti anyakönyveink. Nagyon megdölgják az emberek, hogy kiteszik-e magukat annak, hogy papot látnak bejönni a házukba. Apámat '48-ban lecsukják. A nem-egyházi rendcsinálást Rákosi a Magyar Közösggel kezdi. Akiket fel nem akasztottak közülük, azokkal majd a Gyűjtőben találkozom. Olyan volt a perük, mint később a Grösz-per. Mindenkit belesöpörtek, aki útjukban volt. Az apám is útjukba volt? Igen. Mivel. Azzal, hogy bankigazgatói állása volt. Nincs ilyesmire szükségük. Megállapították, hogy még '43-ban jártak nála a Magyar Közösg emberei. Miért? Mert magyar neve volt, s nem sváb, s gondolták, hogy beszervezhetik őt is a készülő kiugrásba: Horthyval, a németek ellen. Apámnak nem volt kifogása ellenük. Tudta, hogy a németek elveszítik a háborút. Közgazdász volt. Kiszámította, hogy mennyi emberrel, nyersanyaggal rendelkeznek a szövetségesek, s mennyivel a tengelyhatalmak. Már kisfiú koromban is magyarázta nekem, hogy ezért vesztettük el már az első világháborút is, s hogy miért lett Trianon. Ember és nyersanyag – ez kell a győzelemhez. Hat hónapra ítélték el és állásvesztésre. A börtönirodán csinálta – a börtönszámvitelt. Három hónap után elengedték. A Mosoly Albumnál helyezkedett el. Vándorfényképész lett belőle 55 éves korában. Mesélte, hogy elvtársak, rendőrök elvitték nyáron a huszadik faluba élő nagymamához az unokát, ott készítette fel őket a pap, s ott lett elsőáldozó. S azt meg kell örökíteni. Zárt ajtók mögött és felöltöztetve elsőáldozási szerelésben a gyereket, fényképeztetik őket apámmal.

Különösen '51 tavasza után fogyott a levegő, amikor a Grösz pert követően egy ávós (a bajszos püspök) beköltözik a helynökségre, és Laci bácsi szól, hogy csak a hátsó lépcsőn menjek fel hozzá (hogy a bajszos ne lásson). Hamarosan már a hátsó lépcsőn sem kell felmennem, mert összevonják egyházmegyéjét a csanádival, s Laci bácsira nincs szükség többet. Molnár prépost is elkerül Debrecenből, békepap jön a helyére. Egyedül maradok a rendházban. '51 november 30. a végső dátum, amire át kell adni a rendházakat. Ama nyolc kivételével. Ügyesen egyezkedett Rákosi Mátyás. Magunk hajtjuk végre magunkon a leépítést. Ha nem egyezkedünk, folytatniok kell az internálásokat az ország északi és keleti részein is. Hova internálnának? Talán az elepi juhistaállókba, ahova a kulákokat vitték? De ha ők kibírták... Karhatalommal kellett volna kiüríteniök az összes rendházakat. Most magunk

ürítjük magunkat magunktól. Azért ez is egyházüldözés. Megegyezéssel. A Párt akaratából mi magunk üldözzük magunkat. Keserves dolog ez. Az irodaigazgató bejön '51 novemberében rendházi szobámba, s látja, hogy még nem költöztem ki, s elkezd kiabálni velem, szegény.

– Mért kiabálsz velem saját szobámban?

Elhallgat, s egy félóra múlva hoz egy stanicli alján öt deka pörköletlen kávé engesztelésül. S mondom neki: nyugodt lehet, 30-ára kiköltözködöm. De hová? Hát a sekrestye mögötti egyik raktárhelységbe. Legalább háromezer kötet a könyveim száma. A nélkülözhetőket már széjjelvitték szüleik lakására, padlásra-pincébe a fiúk megőrzésre. A sekrestye mögött, a templom szélességében, van egy folyosó, s abból nyílnak a helységek. Ezeket a helységeket piarista őseim építették három százada. Ez volt a kezdeti rendház és iskola. Ide költöztetnek a fiúk. A szobám bútorait, meg a szükséges könyveket a rendház második emeleti szobájából, melyben kipakoltam '44 augusztusában a cukrosládákat, amikor megérkeztem Tatárról. Közben eltelt jó hét esztendő... De ne szaladjunk ennyit előre.

'50 szeptemberére beindul az új tanév. Még növekedik a csoportok száma. S elkezdem az összes csoportok önként jelentkező tagjai számára a Teológiai Tanfolyamot: van benne dogmatika, morális, ószövetség, újszövetség és Babits-óra, havi egy alkalommal. Egyszer meglátogat édesanyám is. Talán Arankánál lakik. Aranka tíz évvel idősebb nálam, s számomra az akkori évek csúcsa. Tanítónő a katolikus elemiben, és napi áldozó. Aláírja az iskolában ő is a tiltakozást Mindszenty reakciós politikája ellen. A fizetéséből tartja el négy elárvult gyermeket. Utána jön másnap reggel a Szent Annába. Állandó gyónóm. Meggyónja az aláírást. Feloldozom, és kiszabom az elégtételt:

– Két héten keresztül nem áldozhatik!

Rohan vissza az iskolába, és kihúzatja nevét a listáról. Mind hősök ők, mind... Járt már szüleimnél is, Mátyásföldön. Anyuka olyankor érkezik, amikor Babits-óra van, s el akar jönni. Megyünk a Budai Ézsaiás utcába. Ecinél-Bélánál van a Babits-óra, hogy a magyar-szakos Eci is ott lehessen, akinek van már egy kislánya is: a Laci. Én eskettem a szülőket, én kereszteltem Lacit. Laci is hallgatja, amiket mondok Babitsról, s közben Teri dajkálja. (Jól dajkálta.) Édesanyám meg boldog; nem hiába bízott a fiában, már akkor is, amikor vitte, nem is olyan régen, csak tizenöt éve, Vácra, a noviciátusba.

Nő a családos csoport létszáma is. Majd mindet én eskettem, Gyusztit-Jutkát kivéve. Bélát-Ecit, Tibort-Mártit, Attilát-Babát, Pistát-Sárit. Petőfi Sanyi és Csöpi Miskolcra jönnek, őket még ott Orosz Árpád eskette. Sanyi '51 szeptemberében érkezik. Csöpi pár hónappal később, amikor Sanyi elrendezi neki, első éves matematikusként, az új debreceni otthont. Megjön Csöpi, s a fiúk is látják, hogy domborodik a hasa. Nevetve kiáltják-hívják maguk közé Sanyit:

– Apává fogadunk...

A lányok között van Csongor Jusztin. A bátyja jezsuita, az öccse, Jusztin, az én osztályomba járt '48-ig. Emil osztályába jár a papnak készülő Zajdon János. Szerelmes Jusztinba, s felel magyarórán a Csongor és Tündéből, s véletlenül Csongor és Jusztint mond – nagy a nevetés. Jusztin még csak hetedik gimnazista, amikor államosítják a Svetitsét. Állami iskolába kerül, nekik is tiltakozniuk kell Mindszenty ellen. Jusztin nem teszi. Kizárják az ország összes középiskoláiból. A baromfi feldolgozó üzembe megy, fagyos csirkéket vagdosni, pucolni – elfagynak ujjai. Majd Pestre jön, s beáll Naszályi Emil illegális ciszterapácái közé.

Lehívom Debrecenbe magam is Naszályit. Találkozik lányaimmal, s ezt mondja nekem:

– Te, ezekből lehetne valami, de nekik kellene szentelned az életed!

Eszem ágába' sincs. Amiről Jézus álmodott, az több mint apácázárda. Tegyétek tanítványommá az összes nemzeteket! Ahhoz meg kell az emberiség tíz százaléka, amelynek cso-

portjaiban elfér a többi, a 90 százalék. Celibátusra pedig legfeljebb egy vagy két ezrelék vállalkozik.

Azért járom az országot is. Ilus meghív Szegedre a Kalász-munkában nevelkedett fiatal asszonyai közé. A lelkigyakorlaton ott van az Iskolanővérek generálsnője, Ildefonza is. A helyszín a Dóm egyik toronyszobája. A csanádi püspök (Hamvas) is részt akar venni egyik előadásomon. Ilus lebeszéli róla.

– Ha a püspök atya is felmászik közénk a lépcsőn, lebukunk. Híre megy, hogy van ott valami.

A püspök lemond róla. Majd találkozunk tíz esztendő múlva a Központiban egészen más szituációban... hogy alkalmazzon káplánként, s akárhol! Hol vagyok már attól, hogy a Dómban prédikálhatok! Ilus még él, ő tudná megmondani, mi lett a csanádi egyházmegye Kalász-fiatalasszonyaiból.

Ilus közben felkerült az A.C.-be Endrey mellé, aki tud meghívásomról. Hajlandó akárkit megkérni a lelkigyakorlatra, csak ne én tartsam. Ilus hajthatatlan. Endrey tudomásul veszi, de Ilus nem vehet részt a lelkigyakorlaton. A lelkigyakorlat három napjára Ilus mégis eltűnik az A.C.-ből. A negyediken újra ott van. Endrey hivatja.

– Hol volt?

– A szegedi lelkigyakorlaton.

– Még be is vallja?

– Nem, csak megmondom.

Nem emlékszem már, hogy mikor volt ez a lelkigyakorlat. Csak arra, hogy mikor Endrey először kapott hírt az én három napos reggeltől estig tartó ifjúsági lelkigyakorlataimról, melyeken még éjfélkor is azt vitatják a fiatalok, amit a nap folyamán hallottak, valakinek mondja:

– Keresztény világnézetről beszél ezeknek a pisiseknek! Tartson nekik három beszédet Lizíói Kis Terézről, s küldje haza őket.

S eljutok újból Sopronba is. A szürke nénékhez? Nem, csak a soproni ávóhoz. A vonaton ellenőrzés, mert határzónában vagyunk. Hova megyek? Mondom, hogy a szürke nénékhez. Amikor leszálok, közre fognak, s visznek az ávóra. Kikérdeznek. Mondom, amit mondhatok. Elszedik a nálam levő broszúrákat. Telefonálnak Pestre. De még nem jött el az én órám. Fegyveres őrt kapok, s az visz vissza az állomásra. Felszálok. Velem szembe ül kihúzott szuronyos puskával az öröm. Én meg reverendában. Győrnél eltűnik. Leszálok Pesten, s megyek ki Mátýásföldre. Se eleven, se holt nem vagyok. Majd megyek vissza Debrecenbe.

'51 nyarán vagyunk. Orosz Áрпи népe jött fel Pestre a lelkigyakorlatomra. Meghívom Endreyt. Eljön, s ő mondja a nyitó misét és prédikál is. Arról beszél, hogy az állam és annak törvényei... A mise végén pedig csak ennyit mond nekem:

– Száraz vagyok – s kérdem, hogy ez mit jelent. Azt, hogy nem tudja többet támogatni lelkigyakorlataimat (a fiatalok utazási költségeibe nem tud belesegíteni).

Egyszer bejutok Sík Sándorhoz is. Különös dolgot mond:

– Nyilvánvaló, hogy most már csak a templomokban lehet dolgoznotok...

Nézek rá kérdőn, s nem mondom, hogy a templomban nem lehet kisközösséget csinálni. Nem mondom ki, mert ezt ő is tudja. Csak nézek, és nem szólok semmit. S ő sem folytatja. Majd pár hónap múlva kapom a jelentést a kihallgató őrnagytól:

– Sík Sándor tépi a haját a folyosón: Nem tudtam parancsolni nekik...

Eljut hozzám egy hír a győri aulából:

– Bulányit nyilvánvaló, hogy beszervezte az ávó. Csak azért tart még mindig lelki gyakorlatokat, hogy lebuktassa a fiatalokat.

Nevessek vagy üvöltsek kínomban?

Nagyon szép volt az utolsó év. Megaranyozták a miskolciak. Nagy csapat jött belőlük, de Sanyin és Csöpin kívül már csak Merza Jóskára és majdani feleségére, Szedlacsek Katira emlékezem. Jóska matematikus és Kati is az. Jóska minden reggel hét előtt ott van a Szent Anna sekrestyéjében. Állandó ministránsom lesz. Vasárnaponként meg udvarol Katinak, aki kollégiumban lakik. Legalábbis ezen a címen viheti ki őt, és nem jelenti be, hogy misére viszi.

Karácsonyra olyan misét rittyentek a raktárhelységben, amelyet csak tudok. A műsora megmaradt. Az elmélkedése elveszett, pedig minden tudományomat beleadtam, s még reménykedő szívemet is. Az utolsó – egyelőre biztosan az utolsó –

Karácsonyest

A boltíves teremben csak egy hangulatlámpa ég, s halkan kezdődik az ének...

Kicsi madár, jaj de fenn szállsz! / Mi az oka alább nem jársz?

Alábbszállnék, de nem merek; Mert itt senkit nem ismerek.

Miközben tovább zümmögjük a dallamot, egyikünk elkezd a szöveget: INCIPIT DEIFICATIONIS NOSTRAE HISTORIA: Ültette pedig az Úristen kezdetől fogva a Gyönyörűség Kertjét: ebbe helyezé az embert, akit alkotott... Láta az asszony, hogy a fa evésre jó... és evék, s ada férjének... – eztán teljes sötétben énekeljük

Kicsi madár, jaj de fenn szállsz! / Mi az oka alább nem jársz?

Alábbszállnék, de nem merek; Mert itt senkit nem ismerek.

Rég megmondtam, bús gerlice, / Ne rakj fészket útszélire

Mert az úton sokan járnak, / A fészkekből kihajdásznak.

Miközben tovább zümmögjük a második dallamot, valamelyikünk folytatja:

– Mivel hallgattál feleséged szavára... átkozott legyen a föld munkád alatt... por vagy és visszatérsz a porba!

A zümmögés abbamarad, s miközben meggyújtjuk az adventi koszorú első gyertyáját, s halljuk az *első örömhírt*. Ellenségeskedést vetek közéd és az asszony

közé... az széttiporja fejedet... – Majd következik az előbbi dal második strófája:

Rakjál fészket a sűrűbe, / Bánatfának tetejébe.

Aki kérdi, ezt ki rakta? Mondjad, hogy egy árva rakta,

Kinek sem apja sem anyja, / Sem egy igaz atyafia,

Majd újból a szöveg: És rátámadott az öccsére, Ábelre, és megöle. És mondá az Isten: eltörlöm az embert..., mert megbántam, hogy alkottam őt. – Majd az egyetlen koszorúgyertya fényében felzendül Kodály éneke:

Jöjj el, jöjj el, Emmánuel, / csak Téged áhít Izrael

És hozzád sóhajt úntalan / Mert Isten híján hontalan,

Meglásd, meglásd, ó, Izrael, / Hogy eljövend Emmánuel.

Sokára jutottunk el az evangéliumhoz: ... és jászolba fekteté, mert nem kaptak helyet a szálláson. Ezt a követte a Puer natus in Betelehem, alleluja... ének, majd elmondtuk akkori Hűségimánkat, s következhetett végre az elmélkedés ezzel a címmel: Karácsony 1951-ben – aminek a szövege nem maradt meg, vagy lappang még. Kíváncsi volnék, mi volt benne, mert alighanem ebben volt a végrendelet: elmondani, amit rá akartam bízni enyéimre, mielőtt eltűnök a szomorú magyar éjszakában, 33 évesen, és teljesen kiszolgáltatottan az erő sátáni világának.

De a boldog karácsony után még folytatódott az élet. Gaizler Gyuszi szerzett nekem egy nénit, aki napi 3 Ft ellenében megebédeltetett, Bacsa Erzsó meg szerzett egy albérletet a Dobozi bérházban. Munkaviszonyom '51 novemberével megszűnt, nem kaptam többé az egyetemi lelkészi kongruát. Hogy miből fizettem ki a napi 3 Ft-ot s az albérletet, nem tudom. De a csoportjaim mind éltek tovább, és templom nélkül is gyóntattam őket. Mert a templomban a napi reggeli csendes szentmise elmondásán kívül már nem csinálhattam semmit. Nem volt jogsim már a papkodáshoz. A Teológiai Tanfolyam is ment tovább. És Éva néni rendezte még számomra a pesti előadásokat. És eskettem a párokat, és még liturgiát is találtam ki: orvos-avatásra, amikor Sveiger Ottót doktorrá avatták. Nem volt még vég-érzetünk. Nem gondoltuk, hogy abba kell hagynunk egyszer. Úgy gondoltuk, hogy Ne bánd a holnapot, A rendelés a forró mába küldött. Egyetlenegy a szükséges. Szeress! S a többit hagyd az Úristen kezére (Sík S., Máglyafüst).

Egy alkalommal találkoztam Sándor Pistával is. Szaléziánus dolgozó testvér, szerzetes volt ő Rákospalotán a Klarisszeumban. A debreceniek utat találtak hozzájuk. A Kolakovics-féle munkásfiú és munkásleány csoportok folytatásai: Orth Miska, az asztalos, aki majd szakérettiségi után egyetemre került és mérnök lesz. És Szabó Magdi, egy tündérszép szőke leány, aki majd a felesége lesz. És besegítettek nekik Bigi (Balássy Géza) és Berényi Dini. Ők is jártak Rákospalotára. Sándor Pista nagymenő volt. Sokszorosította brosráinkat, amiket mi csak gépelni mertünk. Amikor a munkásfiataljait elviszik katonának és kék ávóssá teszik őket (palota-örök, akik majd vigyáznak az ávó rabjaira), akkor is vissza-visszajárnak Pistához. Papokat a kommunisták csak agyonverik, tárgyalásos akasztás nem lehet a sorsuk. De Pista nem pap, csak dolgozó szerzetestestvér, őt nyugodtan fel lehet akasztani: 1953 június 28-án 21 óra 10 perckor hajtották végre a halálos ítéletet. Nem akarom elvitatni őt a szaléziánus testvérektől. De a Bokornak is ő az első vértanúja. Egy hónappal korábban viszi el őt az ávó, mint minket...

S nem érdekelt engem soha, hogy kit szerveztek be enyéim közül, és kit nem. Volt akiről sejtettem, volt akiről biztosan tudtam. De ugyanúgy bántam velük, mint azokkal, akikről nem gondoltam ilyesmit. Egy alkalommal megkértem egyiküket, akiről biztosan tudtam, hogy be van szervezve, s ő csak ennyit mondott.

– Atya, engem ne tessék küldeni senkihez sem!

A Történelmi Hivatal megőrizte a jelentést, amit készített rólam:

J e l e n t é s - Budapest, 1951. január 20.

Középmagas termete van, szép szabályos arca, barna hullámos haja, kék szeme s mindig szelíd, de határozott tekintete. Van az egyéniségében valami, ami föltétlen meghajlásra kényszeríti az embert. Ezt mutatja az a tény, hogy Bulányi atyával szemben csak két csoportja áll azoknak az embereknek, akik ismerik őt. Az egyik minden fönntartás nélkül, nagyon szereti, a másik ugyanígy gyűlöli. Közömbös csoport nincs. Az a valami, ami meghajlásra kényszerít benne, az, ami Juhász atyából hiányzik: a saját erejéből, saját magából és magától kialakított, határozott egyénisége. Nincs benne idegen, mástól átvett íz, minden cselekedete, minden szava, minden elhatározása sajátos, egyéni. S... amit tesz vagy mond, annak a biztos tudatában teszi vagy mondja, hogy az a lehető leghelyesebb. Őt nem lehet senkinek megcáfolni, nem lehet semmit jobban csinálni nála, nem azért, mert ő ezt megakadályozza, hanem azért, mert minden tekintetben de facto ő a legtöbb maga nemében és szemében,

A hivatásával szorosan összefüggő kötelezettségeit megalkuvás nélkül teljesíti. A miséi nem gépiesek, érzik belőlük a meggyőződés. Gyóntatásnál már van olyan színezete pedagógiájának, ami arra enged következtetni, hogy a szent cél érdekeinek megfelelően (a szent cél pillanatnyilag a csoportmunka) – akkor is, ha törvényt sért – elhalványít vagy kielez problémákat aszerint, hogy mire van szükség. De hogy ő ezt teljesen nyugodt lelkiismerettel teszi, az biztos. Tudja magáról, hogy szeretik, és ezt kellően értékeli is magában. Minden

ember úgy viszonylik hozzá, ahogyan ő akarja, és nem úgy, ahogyan akar. Nagyon ritkán téveszt pedagógiát, hiszen ezért lehet egy országos mozgalomnak az irányítója.

Politikai magatartását elég nehéz megmagyarázni, megérteni. 1946-ban, amikor megkezdődött a mozgalmi munka, nagy föltűnést keltett az a szokatlan álláspont, amelyet képviselt, és amelyet azóta is képvisel. Ennek lényege az, hogy az egyház csődbe jutott, mert a bolsevizmus valósítja meg azt, ami az ő feladata lett volna. Ez persze nem jelenti azt, hogy a bolsevizmusé az igazság, hanem azt, hogy aki önkritikát gyakorol, az minden erejével azon van, hogy visszaszerezze az eljátszott lehetőségeket. Ez az álláspont vagy meggyőződésből jött, vagy arra volt jó, hogy mint különlegessel emelje saját népszerűségét. Akármelyik is az indítója – sikerrel járt. Ilyet még, hogy az egyház hibás volt, senki sem mert mondani, Ő mert, és mivel új volt, rendkívüli volt, vonzotta az emberek érdeklődését. Senki sem nagyon mondott még ellene.

Piarista áldozópap, hivatalosan még egyetemi lelkész, bár ezt a pozíciót már rég nem tölti be. Mozgalmi vonalon P. Palánkai és az A. C. mozgat csak olyan számú tömeget, mint ő. Középiszkolás, egyetemista, paraszt és munkás ifjak százai tartoznak az ő irányítása alá. A két utóbbi az Egyházon belül is illegálisan, mert nem hivatalosan. Ő az értelmiségi ifjúság vezetője, s ha másba is beleszól, abból féltékenység származik. Így az egyénileg meghódított munkás és paraszt ifjakon keresztül tartja befolyása alatt nagyrészt az egész mozgalmat.

Egyetlenegy csoportmunkát végző pap sem tudott olyan fesztelen, de mégis fegyelmezett viszonyt létesíteni a vezetőségi tagokkal, mint ő. Mint mindent, ezt is tervszerűen vitte végbe. Még tavaly nyáron egyszer elmentünk a sétahajóval, s útközben beszélt is erről. Ez a beszélgetés inkább csak a fiúkra vonatkozott. Szerinte két embernek az egymáshoz való viszonyát lényegesen befolyásolja a megszólítási forma. Ezért ő már akkor tanulmányozta a gyermekeit olyan szempontból is, hogy a tegeződési formával kiket hozhat egészen közel magához úgy, hogy azok értékelni tudják ezt a viszonyt, s ne fadjuljon el bizalmaskodással, hanem elválaszthatatlanul hozzá fűzze őket.

Rendkívüli adottsága van ahhoz, hogy kit milyen formában hódítson meg. Teljesen ez a munka tölti ki az életét. Nemcsak mint egy foglalkozással járó kötelesség, hanem mint hivatás. Csoportmunka és Bulányi atya nem választhatók el egymástól. Minden energiája, minden gondolata ebben merül ki. Sokszor nagyon is. Egyszer a nyáron úgy érezte, hogy nem jól csinálja a munkáját, s tönkre ment bele.

Legszorosabb kapcsolat Pintér László debreceni püspöki helynökhöz fűzi. A helynök nagyon szereti őt, és minden vonatkozásban – a csoportmunkában is – mindenben teljesen egyetért vele. Azokról a kapcsolatairól tudok, amelyek Juhász atyának is megvannak. Biztos, hogy több is van, csak utána kell nézni. 1946-ban ismertem meg őt az ifjúsági ankét során. Kezdetből a dédelgetett gyerekei közé tartoztam. Pillanatnyilag nem lehetne ezt kimondani, bár most is lelkiatyám, és teljhatalmú parancsolóm. Lehet, hogy csak azért tűnik így, mert ritkábban találkozom vele, de lehet, hogy a rendőrséggel kapcsolatos hírek valóban eltávolították tőlem. – "Baba"

Miután szabadultam, valamikor a 60-as évek elején megkerestem "Babát". Akkor már aszszony volt, s három gyerek anyja. Egy nagyon rendes fiú vette feleségül, a kisközösségek egyik tagja. A barátságomat kínáltam fel neki. Csak ennyit válaszolt rá:

– Tudja az Atya, hogy kinek ajánlja fel a barátságát?

Helyrehozhatatlanul sérült attól, amire rákényszerítették. Nagyon korán meghalt. Ott voltam halálos ágyánál. Magához vette a szentséget.

'52 nyarán már csak egyetlen lelkigyakorlat tartására volt lehetőségünk. Debrecenben rendezték meg. Háromnapos volt, s minden nap más tanyára mentünk ki. Ez volt a végső összefoglalás. Voltak Szegedről is, Pestről is, máshonnan is, de főleg debreceniek voltak. Nem tudom visszaidézni a tartalmát. Utána hazamentem Mátyásföldre, s nem tudtam semmit sem

csinálni. Csendes szentmisére naponként elmentem a mátyásföldi templomba, miséztem, breviáriumboztam, s olyan voltam mint a beteg légy.

Augusztus 27.-ére bementem az elállamosított folyóparti iskola még nem államosított (Egyetemi szinpaddá nem tett) kápolnájába megünnepelni rendalapítónk emléknapiját. Találkoztam ott Kovács Terivel, aki ebben az évben végezte el az egyetemet, s állást kapott valahol a nagy Magyar Alföldön, de mielőtt még elfoglalta volna azt, Bárcki tanár úr elintézte, hogy bekerülhessen a Nyelvtudományi Intézetbe – Pesten. Sétáltunk egyet a Váci utcában, aztán kimentem a Nyugatiba. Emillel utaztam Debrecenbe, akit a Rend átutalt megőrzésre az Esztergomi egyházmegyébe. Ugyan miért? Mert hát a két iskola ellátásához Rákosi mondta meg, hogy mennyi piarista szükséges, s több volt belőlünk, mint amennyit ő szükségesnek látott. Emil teológus volt, a Központiba járt tanulni, jegyezzék tehát az ávón őt mint egyházmegyes papot. Majd negyven év múlva visszaigényeljük őt Rendünkbe. Tartományfőnökünk is választjuk. Mintha éjszaka utaztunk volna, s nagyon meleg napra virradtunk. Megmiséztem a Szent Annában, s hazamentem.

Már a nyáron elhatároztam, hogy ez a munkaviszony nélküli élet nekem nem élet. Jelentkezem a vármegyénél: helyezzenek el valamelyik általános iskolában tanítani! Ezt fontolgatva rendezkedem Dobozi bérházi albérletemben is, s délután elmegyek Gaizler Gyusziékhoz, ahol a nyáron is folyt, és nélkülem is, a Dogmatika-kör Schütz Antal Dogmatikája alapján. Belekapcsolodom, de hivatkozva arra, hogy az elmúlt éjszaka utaztam, s hogy van még a breviáriumból, korábban elbúcsúzom tőlük. Haza megyek, elmondom a breviáriumot, s lefekszem idejében.

Alszom egészen féltizenkettőig. Csengetnek, de nem hallom meg. A főbérlo bácsi nyit ajtót, s arra ébredek, hogy négy férfi van a szobámban, meggyújtják a villanyt, felülök az ágyamban hálóingben, azok meg rám rivallnak.

– Van fegyver magánál?

Közben már rakom le a lábam, és megvonom a vállam, s nem mondom, hogy láthatjátok, ha van szemetek. Ők is beérik ezzel, s mondják:

– Öltözködjék!

Öltözködöm. Kezembe kerül a karórám:

– Hozhatom?

– Hozhatja.

Aztán meg a breviáriumom:

– Ezt is hozhatom?

– Azt hozza, amit akar, csak siessen.

Aztán rám rakják a karperecet, s előttem egy ávós, utánam egy, s beülünk a Pobjedába. Kettő meg ottmaradt a szobámba, összeszedni, amire nekik volt szükségük.

Valaminek vége. S mi az, ami kezdődik?